ANALELE ŞTIINŢIFICE ALE UNIVERSITAŢII „AL. I. CUZA" IAŞI
TOMUL LXIII, ŞTIINŢE JURIDICE, 2017, SUPLIMENT

CÂTEVA REFLECŢII DESPRE ETICA TRADUCERII

SOME REFLECTIONS ON THE ETHICS OF THE TRANSLATION

MAGDA JEANRENAUD[1]

Rezumat: În prezenta lucrare, autoarea analizează câteva dintre problemele referitoare la traducerea textelor specializate, punându-le în legătură cu etica traducerii, un domeniu analitic care nu s-a dezvoltat pe deplin şi care nu a atins autonomia necesară pentru a deveni parte a traductologiei, deşi volumul de texte specializate care sunt traduse în diferite limbi creşte de la o zi la alta.
Cuvinte-cheie: conector, etica traducerii, limbaj specializat, traducere, text juridic, text filozofic

Abstract: In this paper, the author explores some of the problems related to the translation of specialized texts and tries to connect them with the ethics of translation, an analytical domain which is nowadays not entirely developed, nor has it reached the necessary autonomy to become part of Translation Studies, although the quantity of specialized texts which are translated in different languages is increasing every day.
Key words: connector, translation ethics, specialized language, translation, legal text, philosophical text

Mă bucur că am ocazia să vă urez un călduros bun venit în Universitatea noastră şi în cadrul acestei Conferinţe dedicate Traducerilor juridice. Mă simt deosebit de onorată să particip la deschiderea acestei Conferinţe şi, cu această ocazie, le mulţumesc organizatoarelor pentru invitaţia pe care mi-au adresat-o.

Cum aţi putut observa din Programul Conferinţei dumneavoastră, eu vin din Facultatea de Litere, de altfel, ca şi organizatoarele Conferinţei dumneavoastră, care s-au numărat printre cele mai strălucite studente ale Facultăţii noastre. De mulţi ani, predau aproape exclusiv în cadrul Specializărilor de Traducere şi Interpretare şi Masteratului de Traducere şi

[1] Profesor univ. dr., Facultatea de Litere, Universitatea „Alexandru Ioan Cuza" din Iaşi, mjeanrenaud@hotmail.com

Terminologie, cursul de Traductologie. Deși am tradus peste 20 de volume, toate încadrate în ceea ce se numește, în Franța, discursul științelor umane (filozofie, lingvistică, filozofia limbajului, semiologie, teoria culturii, dar și, desigur, traductologie), nu mă consider specializată în Traducerea discursului juridic, care este un domeniu aparte, de un foarte înalt grad de dificultate. Atât specializarea în Traducere și Interpretare, nivelul Licență, cât și Masteratul Traducere și Terminologie, care s-au dezvoltat foarte mult în ultimul deceniu, cuprind, în planul lor de învățământ, multe ore, curs și seminar, de Terminologie și Limbaje specializate. Odată cu încheierea procesului Bologna și cu trecerea la trei ani la nivelul Licență, au trebuit „sacrificate" un număr de materii care contribuiau totuși la formarea viitorilor traducători, precum Introducerile în cultura limbilor de studiu și puținele ore ce erau dedicate anterior unor Introduceri în literatura respectivelor limbi. Situația aceasta nu este specifică spațiului românesc, ci întregii Europe. Am citit de curând un text semnat de Jean-René Ladmiral[2], unul dintre cei mai renumiți traductologi și traducători contemporani, unde autorul deplângea subțierea, până la dispariție, a orelor de curs și seminar alocate unei „formări fundamentale", cum spunea el, a studenților, adică culturii lor generale. Filierele de „traducere specializată", mai constata el, nu mai beneficiază de această formare fundamentală, privită astăzi ca un fel de digresiune, de deturnare, dacă nu chiar de deviere de la „obiectivele" lor explicite. Or, insista el, această formare fundamentală în cadrul specializării constituie de fapt, exprimat în „termeni economici", ceea ce se cheamă „o investiție" pe termen lung, a cărei urgență i se pare tot mai mare, mai ales în zilele noastre, când se poate constata, în întreg spațiul european, o diminuare deosebit de îngrijorătoare a ceea ce teoria interpretativă a traducerii numește „bagajul cognitiv" al traducătorului.

În urmă cu câțiva ani am scris un studiu amplu[3] privitor la modul cum s-a transpus în limba română o faimoasă declarație a președintelui Franței în momentul foarte încordat al crizei irakiene. Ne amintim că, la începutul anului 2003, chestiunea irakiană tensionase atmosfera internațională, la „Scrisoarea celor opt" țări care-și manifestau solidaritatea

[2] J.-R., Ladmiral, „Traduction philosophique et traduction spécialisée, même combat?", *Synergies*, nr. 2, 2010, p. 11-30.

[3] Pentru o analiză extinsă a acestei tematici, a se vedea Magda Jeanrenaud, *Universaliile traducerii. Studii de traductologie*, col. „Collegium", Editura Polirom, Iași/București, 2006.

cu poziția Washington-ului, adăugându-se, sub numele de „grupul de la Vilnius”, alte țări din Europa ex-comunistă, candidate la intrarea în NATO, inclusiv România și Bulgaria. Elaborată de cinci țări care făceau parte din Uniunea Europeană, scrisoarea privind „afacerea irakiană”, care a declanșat ceea ce s-a numit „mini-criza” din interiorul crizei irakiene, a fost semnată de trei țări, Polonia, Ungaria și Republica Cehă, iar declarația de la Vilnius implica cinci țări candidate, cele trei țări baltice, Slovenia și Slovacia, dintre care două țări a căror candidatură fusese amânată, România și Bulgaria, și alte trei țări, Croația, Macedonia și Albania, care nu aveau statutul de candidate. Această situație a provocat, luni 17 februarie 2003, reacția președintelui de atunci al Franței, Jacques Chirac, care a făcut, în cadrul unei conferințe de presă, o sumă de declarații destul de tăioase, dar respectând cu strictețe codurile diplomatice, la adresa celor care, deși candidați la intrarea în Uniunea Europeană, au ales concomitent, atunci când și-au exprimat opțiunea transatlantică, să deschidă o fisură în unitatea europeană. Cum era de așteptat, discursul lui Jacques Chirac a fost comentat pe larg și în presa românească. Spun comentată, însă mai întâi a fost tradusă. Iar traducerea sau, mai degrabă, traducerile, pentru că aproape fiecare ziar (ca și fiecare post de televiziune) a publicat propria versiune a frazelor lui Chirac privind solidarizarea României la poziția transatlantică, spun multe despre o meserie, cea de traducător, care nu încetează, aici și aiurea, să-și caute repere morale, complementare celor profesionale. Președintele Franței vorbea, în luarea sa de poziție, despre țările candidate, care „se sont comportés avec une certaine légèreté”, dovedind că nu au avut un comportament „bien responsable”, nici „très bien élevé”, și că au ratat astfel „une bonne occasion de se taire”.

Jacques Chirac răspundea astfel la întrebarea care îi cerea să explice de ce face o diferență între ceea ce-și puteau permite, pe de o parte, acele țări recent admise în Uniunea Europeană care se alăturaseră celor opt țări semnatare ale scrisorilor, și, pe de alta, țările candidate, a căror atitudine, deși similară cu aceea a celorlalte, nu apărea ca fiind la fel de îndreptățită în viziunea sa. Președintele Franței și-a clarificat deîndată propriile afirmații, arătând explicit că altele sunt îndatoririle celui care cere să intre într-o familie, față de cel ce face deja parte din ea.

Din punctul de vedere al organizării discursului, replica lui Chirac era perfect structurată: coerența semantică era omogenă, argumentația logică, registrul de limbaj respectat de la un capăt la altul. Logica discursivă

se susținea pe întreg parcursul micii sale expuneri, implicitul și explicitul formând un ansamblu riguros: există un număr de țări candidate la intrarea în Uniunea Europeană; intrarea în Uniunea Europeană presupune un minimum de considerație pentru ceilalți parteneri; respectul necesar bunei funcționări a oricărei Uniuni implică o consultare minimală înainte de luarea oricărei decizii; încălcarea acestor norme elementare pentru buna coabitare denota un comportament care nu era foarte responsabil și, în orice caz, nu al cuiva care este bine crescut. Urma apoi argumentația asupra diferenței dintre țările membre și țările candidate, axată pe logica dicotomiei înăuntru – afară: cei dinăuntrul unei familii au niște drepturi, pe care nu le au cei dinafară, de vreme ce sunt în afară; nu se cade, când bați la o ușă, să pretinzi, înainte de ți se fi deschis acea ușă, că ai avea niște drepturi; iar cine încalcă regulile de bună-creștere nu este nici cuviincios, nici chibzuit. Registrul acestei povestiri moralizatoare rămânea, de la un capăt la altul, uniform centrat pe istoria, ancestrală, a funcționării familiei. Pentru cel ce își propune să traducă acest text în deplinul respect al eticii și deontologiei profesionale, acestea sunt elementele ce trebuiau redate în limba țintă, oricare va fi fost ea. Textul este așadar de factură argumentativă: are o temă, aceea că o uniune, o asociație funcționează în virtutea unor reguli, a unui cod acceptat de membrii săi și care se întemeiază în primul rând pe solidaritate și respect reciproc. Tema este apoi dezvoltată printr-o înlănțuire de argumente ce organizează demonstrația, proiectând-o în registrul moralizator prin trimiterea la modelul familiei, pe două niveluri: coerența semantică a textului se coagulează la nivelul axiomei care așază în mod implicit semnul identității între Uniunea Europeană și familie, și de aici decurge și coerența argumentației, care explicitează acest implicit în registrul regulilor comportamentale: este și ceea ce trebuie să se regăsească în versiunea tradusă.

Am analizat pe larg în studiul meu de atunci versiunile românești ale extraselor din respectiva conferință de presă din presa centrală și unele ziare locale pentru a constata că majoritatea acumulau erorile de traducere atât ale lexicului, cât și registrului de limbă potrivit unui asemenea text. Doar câteva exemple: „*Declarația de la Vilnius a arătat că țările semnatare sunt* ***prost crescute*** *și, în același timp,* ***inconștiente***” (***Curentul***, miercuri 19 februarie 2003) – greu de imaginat ca președintele unei țări europene – și încă a uneia cu o mare tradiție în mânuirea retoricii diplomatice, precum cea a Franței – s-ar fi putut exprima astfel! Comportamentul său lingvistic era pe măsura

funcţiei pe care o avea în statul francez şi el selecta registrul potrivit acesteia: preşedintele Franţei spunea aşadar *pas très bien élevés et un peu inconscients*: suntem foarte departe de mitocănia brutală a frazei româneşti...

Recunoaştem, desigur, aici unul din procedeele de traducere descrise de fondatorii traductologiei, J.-P. Vinay şi J. Darbelnet[4]: o schimbare radicală a punctului de vedere prin prezentarea într-o lumină negativă a ceea ce era prezentat în original într-o lumină pozitivă, cu consecinţa unei modificări atât a intenţionalităţii semantice a textului sursă, cât şi a celei pragmatice urmărite de textul ţintă asupra cititorului român.

În ***Evenimentul zilei*** (miercuri 19 februarie 2003), *superficialităţii* îi era preferat un termen ce creează mai curând un nonsens, *neglijenţa* (prin ce anume atitudinea celor două ţări ar fi fost *neglijentă*?).

În ***România liberă*** (miercuri 19 februarie 2003), Jacques Chirac declara „*Găsesc că România şi Bulgaria au fost în mod **s**pecial **s**uperficiale*": deşi poţi fi *foarte, destul de, oarecum superficial*, nu poţi fi *în mod special superficial*…

În ***Libertatea*** (19 februarie 2003), cele două ţări nu mai sunt „*très bien élevés et un peu inconscients*", ci, de-a dreptul, „*prost crescute şi în acelaşi timp **inconsistente*** (sic!)", iar un Jacques Chirac care declara, în româneşte, că *poziţia lor este **oarecum foarte problematică din punct de vedere al Europei***" este implicit transformat într-un agramat.

Din ziarul ***Ziua*** (miercuri 19 februarie 2003), aflăm că „*România şi Bulgaria au fost în **mod particular superficiale*** …" şi, în registru de mahala, acumulând improprietăţile de limbaj, că ele „***se apucă să îşi dea punctul de vedere***", culminând cu formula, *a tăcea din gură* (expresie folosită ca atare mai ales la vocativ).

Problematica europeană este astfel transpusă, printr-o teribilă neînţelegere, într-un registru specific statelor-naţiune ale secolului al XIX-lea, cu întreaga coloratură a raporturilor de forţă, departe de organismul european ce se vrea beneficiarul relaţiilor democratice bazate pe consultare, negociere şi solidaritate. Izotopia de bază a textului sursă, tema *simbolică* a codului familiei, este sistematic trădată şi deplasată în cea a relaţiilor de tip colonialist, şi, la limită, de inferioritate-superioritate, şi definitiv înlocuită cu cea a orgoliului naţional rănit.

---

[4] J.-P. Vinay şi J. Darbelnet, *Stylistique comparée du français et de l'anglais. Méthode de traduction*, Didier, Paris, 1977 (1958).

Erorile de apreciere a tonului și registrului potrivit par, din păcate, a constitui o constantă în traducerile românești de acest tip: să ne amintim traducerea consecutivă a discursului președintelui Bush de la București, în noiembrie 2002, când interpretul de conferință, după ce glosase, într-o variantă devenită celebră, despre militarii ce urmau să acționeze *șold la șold* (pentru *umăr la umăr*) cu forțele NATO, s-a trezit vorbind, cu balcanică familiaritate și, desigur, în numele președintelui Bush, despre *nevastă-mea Laura*. Aceste erori de registru par a depăși problematica strictă a traductologiei și spun multe nu doar despre starea limbii, ci și, poate, a societății române.

Identitatea traducătorului presupune asimilarea principiului interculturalității, fie chiar și numai ca ipoteză de lucru, așa cum l-a definit Pym: „traducătorul este intercultural în sensul în care spațiul traducerii – munca traducătorului – se situează la intersecțiile dintre culturi și nu în sânul unei culturi unice”[5]. Ipoteză de lucru sau, mai degrabă, deziderat etic, pentru că, dacă nimeni nu poate oferi rețete infailibile pentru dobândirea acestui profil, el trebuie să constituie idealul, modelul spre care traducătorul năzuiește: de aceea cred că programele de studiu ale secțiilor de traductologie ar trebui să ofere materii precum *Studiile culturale* și *Critica și evaluarea traducerilor*.

Spre sfârșitul aceluiași an 2003, o altă traducere avea să provoace o mulțime de controverse. De data aceasta originalul traducerii incriminate fusese formulat în engleză: este vorba de *Raportul de țară* din 2003, unde, la punctul 2.4 din evaluarea generală se spunea că:

Romania can be considered as a functioning market economy ***once*** *the good progress made has continued decisively.*

Față de formula ce consacra statutul Bulgariei, și care afirma, fără nici o ambiguitate, într-o propoziție simplă, că *Bulgaria is a functioning market economy*, fraza alcătuită din două părți legate de conectorul *once*, a cărui semantică este complexă, avea să dezlănțuie nenumărate controverse. Fraza conține într-adevăr o sumă de ambiguități legate nu doar de sensurile lui *once*, dar și de corelarea prezentului din principală cu timpul *Present Perfect* utilizat în propoziția secundară, care indică o acțiune ce a început în

[5]A. Pym, *Pour une éthique de traducteur*, Artois Presses Université / Presses de l'Université d'Ottawa, Arras, 1997, p. 14, traducerea în limba română ne aparține.

trecut şi nu s-a încheiat încă în momentul enunţării. Polemica, care spune mult despre rolul şi insuficienta recunoaştere a statutului traducătorilor, a izbucnit în spaţiul românesc, deşi traducerea oficială a Delegaţiei Comisiei Europene în România a documentului (5 noiembrie 2003) cuprinzând concluziile *Raportului de ţară* conţine următoarea variantă a frazei, care ar fi trebuit, în principiu, să reprezinte şi forma *oficială* a textului, singura ce ar fi trebuit diseminată prin intermediul presei, care s-a grăbit însă să producă alte şi alte, multe, foarte multe versiuni ale frazei cu pricina:

România poate fi considerată o economie de piaţă funcţională ***din momentul în care progresele deosebite*** *înregistrate până acum vor fi continuate în mod decisiv.*

Diversele interpretări ale conţinutului frazei, care au alimentat acerbe înfruntări în planul politic, au fost pe deplin îndreptăţite, ele făcând parte din jocul politic, unde ar fi trebuit să şi rămână cantonate: mai puţin îndreptăţite au fost însă versiunile *traduse* ale acestei fraze care încercau *în şi prin traducere* să determine o poziţionare de o parte sau alta a eşichierului politic, punând la grea încercare angajamentul traducătorului vizavi de responsabilitatea specifică propriei profesiuni. *Retraducerile* din presă au devenit nişte indicii infailibile ale profilului ziarului care le publica, pentru că traducerea reflecta linia politică a acestuia. Cantitatea considerabilă de variante publicate denota însă şi o gravă criză de încredere în traducători, lipsa conştiinţei publice a existenţei acestei profesiuni, cât şi lipsa de responsabilitate a unor (pseudo)traducători vizavi de „obiectul" muncii lor.

Conectorul *once (din momentul în care)* a fost transpus, antrenând serioase distorsionări ale conţinutului frazei, în diverse feluri**:** *cu condiţia să, când, o dată cu, pe măsură ce, dacă,* culminând cu *numai dacă* etc.

1. Romania poate fi considerată o economie de piaţa funcţională, ***cu condiţia să*** *continue hotărât bunele progrese făcute.*

2. România poate fi considerată ca economie de piaţă funcţională ***când*** *bunele progrese realizate* ***vor fi*** *continuate decisiv.*

Transformarea lui ***once*** în *conjuncţie temporală* şi *utilizarea viitorului* în propoziţia secundară modifica în totalitate raporturile logice ale frazei şi instaura o *fractură* între prezent şi viitor, contrazicând semantismul *Present Perfect*-ului englez.

*3. Romania **va avea** economie de piață funcțională **dacă** va continua reforma într-un ritm susținut.*

*4. Romania poate fi considerată ca economie de piață funcțională **numai dacă** progresele făcute vor fi continuate în mod decisiv.*

Conjuncția *once* nu introduce o propoziție condițională; față de *when*, *când*, ea vehiculează simultaneitatea celor două acțiuni pe care le asociază. Cum acțiunea din propoziția secundară este la *Present Perfect*, demarată la un moment nespecificat din trecut, ea înglobează acțiunea principalei, căreia îi conferă oarecum semantismul *certitudinii*, ca un soi de perfidă contrapondere la verbul modal ce transportă un semantism dubitativ (*can be considered* / *poate fi considerată*). Cum acțiunea secundarei este dată, prin utilizarea *Present Perfect*-ului, ca fiind certă, deja începută, ancorată în trecut și continuată în prezent și viitor, aceasta învăluie, prin intermediul conectorului *once*, și acțiunea principalei, care, chiar dacă potențială, câștigă în veridicitate. Secundara nu pune o condiție principalei, ci, dimpotrivă, în această meșteșugită construcție, îi conferă stabilitate și autenticitate. Construcția alambicată a frazei originale poate fi pusă nu doar pe seama intenției de a prezenta dintr-o perspectivă pozitivă (nivelul enunțării) un conținut potențial negativ (nivelul enunțului), ci și a unei duble izotopii, a două niveluri de sens, în egală măsură constitutive mesajului pe care-l transmite ea (fr. *dès lors que;* germ., *sofern*).

Etica actului traductiv presupune fără doar și poate respectarea principiului după care identitatea traducerii se alcătuieşte pe seama contactului dintre culturi. Chiar dacă Henri Meschonnic crede ca ar fi un vechi joc de societate să te întrebi din când în când dacă traducerea este știință sau artă[6], ea presupune, pentru a se realiza, măiestria precisă a unui anumit tip de exactitate: traducerea este și trebuie să rămână un spațiu al tranzacțiilor între culturi și, în acest sens, ea este o *artă exactă*[7].

În ultima perioadă două „evenimente" traductologice au demonstrat că lipsa acelei *Bildung* de care vorbeam mai sus, incapacitatea unor traducători de a sesiza toate dificultățile a ceea ce se poate numi traducerea culturii pot antrena grave perturbări în transmiterea mesajului dintr-o limbă / cultură în alta. Ele mai demonstrează și că este vorba de niște carențe ale

[6] H. Meschonnic, *Poétique du traduire*, Verdier, Paris, 1999, p. 18.

[7] G.Steiner, *Passions impunies*, traducere din limba engleză de Pierre-Emmanuel Dauzat și Louis Évrard, Gallimard, Paris,1997, p. 181.

întreg sistemului european de formare a traducătorilor. Un mare *site* de vânzări de haine, aparţinând firmei Carrefour a oferit copiilor costume de deghizare, denumite, în franceză, „*Déguisement historique d'enfant* ***déporté****, deuxième guerre mondiale*". Indignarea cumpărătorilor francezi a fost uriaşă, obligând firma să retragă imediat oferta şi să înceapă o anchetă privind traducerea: de fapt, traducătorii pur şi simplu transpuseseră literal „deported children" în „enfant déporté". Or, cel care cunoaşte istoria persecuţiilor naziste dinainte şi din timpul celui de-al doilea război mondial, ştie că englezii, neparticipând la deportările spre lagărele de concentrare, utilizau termenul *deported* pentru evacuarea populaţiei civile din calea bombardamentelor, în timp ce în Franţa, termenul *deporté* avea legătură cu evreii deportaţi în lagărele de exterminare.

În faza finală a campaniei electorale din Franţa, înainte de turul al doilea al alegerilor prezidenţiale, încheiate, pe 7 mai 2017, cu alegerea lui Emmanuel Macron ca preşedinte al Republicii Franceze, acesta a primit un mesaj video de susţinere din partea fostului preşedinte american Barack Obama. Mesajul, alcătuit din câteva propoziţii scurte şi clare de simpatie, care, cum se şi cuvenea, nu intrau în amănuntele programului de guvernare al candidatului francez, pomenea despre faptul că acesta era un apărător al „*liberal values*" [8]. Tradusă în franceză literal de echipa de traducători ai candidatului Emmanuel Macron („*il a défendu des valeurs libérales*"), care s-au dovedit incapabili să sesizeze diferenţele culturale şi, în consecinţă, aria semantică diferită a celor doi termeni consideraţi de ei ca fiind echivalenţi (cum ar putea fi probabil consideraţi dacă ar fi vorba de transpunerea lor în limba română), sintagma *valeurs libérales* transmitea unui electorat francez total neimpresionat, ideea unui comportament generos (ca în expresia *main libérale*), tolerant şi, la limită, libertar (cf. *Dex*: partizan al libertăţii absolute, anarhist), cu alte cuvinte, înclinaţia spre unele moravuri destul de laxe. Contrasensul, atât lingvistic, pentru că decurgea din ideea (utopică) a suprapunerii perfecte a sistemelor semantice a două limbi, cât şi cultural, termenii acoperind o arie conceptuală diferită de o parte şi alta a oceanului

[8] „He has stood up for **liberal values**, he put forward a vision for the important role that France plays in Europe and around the world, and he is committed to a better future for the French people"., cf. *Slate*, http://www.slate.fr/story/145020/macron-obama-video-soutien

Atlantic, a fost imediat sesizat (și comentat pe larg) în presa franceză[9], iar scriitorul și economistul bilingv de origine americană Guy Sorman, a reperat deîndată nereușita (și periculoasa) traducere prin calc și a explicat că acele *liberal values* ar fi trebuit transpuse în franceză prin *valeurs progressistes.*

Lipsa unei deontologii a meseriei de traducător poate astfel duce la decizii iresponsabile și, la limită, la nonsensuri precum cel dintr-o hotărâre a Guvernului României, publicată în Monitorul oficial în 2010, și care vorbea nici mai mult nici mai puțin decât despre *Controlul Statului Portului*, transpunere literală, probabil rezultată din utilizarea unor motoare de traducere automată, a formulei *Port State Control*, adică *Autoritatea portuară de control*: în cazul acesta s-a ignorat însăși funcționarea sintactică diferită a limbilor analitice și a celor sintetice.

Ca și în cazul textului de factură filozofică, actul traducerii textului juridic pare a cuprinde în sine o contradicție ce ascunde un soi de „profanare" a însăși intenționalității textului, adică transmiterea unor conținuturi universale. Jean-René Ladmiral[10], cunoscutul traducător al lui Adorno și Habermas în limba franceză, vede în *traducerea* filozofiei un „scandal", un gest aproape obscen, ce aduce atingere înseși Rațiunii, în măsura în care posibilitatea traducerii necesită operațiuni ce disociază „semnificații conceptuali ai filozofiei […] de semnificanții […] limbii uzuale, pentru a le asigura ulterior «reîncarnarea» în alți semnificanți, semnificanți străini, ai limbii de sosire sau «limbii țintă», în care este tradus textul"[11]. Scandalul ar fi, susține el, chiar unul dublu: pe de o parte, acest discurs care vizează exprimarea unei Rațiuni universalizante nu poate evita „particularismul istoric și cultural al tradițiilor naționale" și, pe de alta, el se vede obligat la a se încarna în „accidentele lingvistice, pe drept cuvânt denumite «idiomatice», ale limbilor naturale". Traducerea scoate astfel la iveală, într-un apăsat registru al deriziunii, tensiunea internă din proiectul universalizant al raționalității filozofice, constrâns să accepte a fi transpus în

[9] Cf. și http://www.gqmagazine.fr/pop-culture/news/articles/une-erreur-dans-la-traduction-de-la-video-de-barack-obama-en-soutien-a-emmanuel-macron/52717

[10] J.-R. Ladmiral, "Principes philosophiques de la traduction", in *Encyclopédie philosophique universelle*, ed. coord. de André Jacob, vol. IV, PUF, Paris, 1998, pp. 977-994.

[11] J.-R. Ladmiral, "Pour une philosophie de la traduction", in *Revue de métaphysique et de morale. La traduction philosophique*, nr. 1, Armand Colin, Paris, 1989, p. 6.

semnificanţii unei limbi[12]. Tot astfel, dar poate într-o măsură şi mai mare, traducerea textului juridic pune la grea încercare nu doar capacitatea traducătorului de a practica transcodajele, ci şi de a descifra contextele necesitând o „conversiune" a conţinuturilor de tradus. În traducerea textului juridic nu te poţi baza pe şansa unui Cristofor Columb: se spune că el ar fi descoperit America datorită unei traduceri, însă o traducere fără conversiune, milele arabe ce estimau circumferinţa Pământului, dar care erau de fapt cu un sfert mai mari, fiind echivalate direct în mile italiene, distanţele de parcurs părându-i-se astfel pe măsura forţelor sale[13].

Revenind la opiniile exprimate de Jean-René Ladmiral, cred că Specializările în traducere ar avea enorm de câştigat în profesionalizarea studenţilor dacă, privilegind investiţia pe termen lung de care vorbeam mai sus, ar aloca un consistent spaţiu, pe de o parte, pentru Etica şi deontologia traducerii şi, pe de alta, pentru dezvoltarea abilităţilor în limba maternă, care nu depind doar de bagajul lor lingvistic, ci şi de cultura lor generală[14].

Cu speranţa că şi această problematică va face obiectul Conferinţei dumneavoastră, permiteţi-mi să vă urez, nu doar în numele meu, ci şi al Facultăţii de Litere, al decanului ei, domnul Ioan Constantin Lihaciu – de altfel, şi un redutabil interpret de conferinţă – mult succes în dezbaterile ce vor urma.

[12] Cf. şi Magda Jeanrenaud, „Sur les morales de la traduction", in J. Richter, C. Zwischenberger, S. Kremmel, K. Spitzl (ed.), *(Neu-)Kompositionen. Aspekte transkultureller Translationswissenchaft*, Fran&Timme Verlag, Berlin, 2016, p. 349-356.

[13] Episodul este povestit de T.Todorov, *La Conquête de l'Amérique: la question de l'autre*, Seuil, Paris, 1982, p. 38-39.

[14] Magda Jeanrenaud, „Can we speak of a Romanian Tradition in Translation Studies?", in L. Schippel, C. Zwischenberger (ed.), *Going East: Discovering New and Alternative Traditions in Translation Studies*, Frank&Timme Verlagf, Berlin, 2017, p. 21-45.